

Bertha Zoltán

Szakmonográfia Wass Albertről

Balázs Ildikó: Wass Albert erdélyi korszaka 1923–1944

A gyarapodó Wass Albert-szakirodalomban (Szücsné Harkó Enikő, Turcsány Péter, Takaró Mihály könyvei, Beke György, Nagy Pál, Pomogáts Béla, Szakács István Péter, Medvigy Endre, Márkus Béla, Adamikné Jászó Anna és mások alapvető tanulmányai és számos egyéb kötetösszeállítás között) örvendetesen nő meg a tárgyilagosságra törekvő, igényes értelmezések száma, s az újabb és újabb biográfiai, filológiai vizsgálódások eredményeinek, meg a legfrissebb kiadástörténeti fejleményeknek köszönhetően mára már voltaképpen többet tudhatunk Wass Albertről, az emberről (életéről, családjáról, családtörténeti múltjáról, pályája állomásairól, műveinek sokaságáról), mint talán bármely más erdélyi vagy emigráns alkotóról. S hogy művei (hatalmas, minden műnemre kiterjedő – noha sok tekintetben egyenetlennek minősíthető – életműve) jelentőségéről – keletkezés- és befogadástörténeti összefüggéseiről, irodalomtörténeti szerepéről, esztétikai érvényességéről – is hiteles képet kaphassunk, abban Balázs Ildikónak elévülhetetlen érdemei vannak. 2004-ben megjelent Wass Albert-bibliográfiája például megkerülhetetlen fundamentuma minden további kutatásnak, még ha természetesen – amint maga a szerző is hangsúlyozza – a külföldi, főként amerikai sajtótörténeti gyűjtőmunka kényszerű hiányosságai miatt nyilvánvalóan nem tekintendő abszolút teljességet elérő vállalkozásnak.

Balázs Ildikó szakszerű gondossággal és részletességgel elkészített, bőségesen eligazító jegyzetanyaggal, irodalomjegyzékkel, névmutatóval ellátott korszakmonográfiája Wass Albert sokoldalú munkásságát a megértő szoros olvasás módszerével tekinti át a kezdetektől (kolozsvári diákkorától) a második világháború végéig: a versek, az elbeszélések, a novellák, a regények, a színművek, az esszék színes és eleven világát autentikus érzékenységgel felidézve. A szövegközpontú elemzéssorozat pedig gazdagon egészül ki a recepciótörténet minden eddiginél pontosabb feltérképezésével. Hogy miképpen vélekedtek a kortársak és a jelenkor írói, ítései erről a napjainkban sokat vitatott életműről, miképpen értékelte ígéretesnek a költő indulását például Dsida Jenő is, hogyan vált népszerűvé és a transzszilvánista meg az azután kiformalódó új nemzedéki kánon egyik reprezentatív alakjává az a prózaíró, aki élesen szembenézett a felelős erdélyi arisztokrácia és középosztály súlyos történelmi mulasztásaival éppúgy, mint nemzetmegtartó erőfeszítéseivel, aki historikus és társadalmi regényeiben, elbeszéléseiben az erkölcsi és közösségi önismeret máig ható értéktartalmait tudta művészi

közkinccsé tenni, aki Babbitstól Baumgarten-díjat is kapott, s akinek a műveiről a *Nyugatban* is többször elismerően írtak (Schöpflin Aladártól Kádár Erzsébetig, aki 1940-ben egyenesen az állította róla, hogy „Tamási Áron hangja mellett ma a legbiztosabb üzenet Erdélyből” az övé). Mértéktartó és sok szempontú analízisek tárgyává válnak itt nemcsak a közismert és mára bestsellerekké vált regények a *Farkasveremtől* a *Mire a fák megnőnek* és *A kastély árnyékában* remekléseiig, hanem például az olyan színjátékok is, amelyek romantikus-szimbolikus stilizációi érdekes dramaturgiai kísérleteknek is bizonyulnak. Vagy azok a legendás témákat, motívumokat mozgósító történetek, amelyek a magyar mitológia megtartó üzeneteinek a hatásos továbbírhatóságát és távlatos etikai-esztétikai átörökíthetőségét igazolják (*Csaba, Vérben és viharban*). S ezek a tüzetes eszmei-műfajpoétikai, nyelvi-stilisztikai vizsgálódások egyszersmind rendre olyan élvezetesen olvasmányos, dúsan atmoszférateremtő és elsőrangú természetleíró, tájmegjelenítő stílusművésznek láttatják Wass Albertet, aki elsősorban erdők, mezők, hegyek, völgyek, fenyvesek, folyók és sziklabércsek mitikus elénk festésével ragadhatja meg olvasóit. A változatosan és varázslatosan lenyűgöző erdélyi vidékek minden szépsége és méltósága belesűrűsödik ezekbe a szuggesztív tájképekbe. „Az erdélyi táj rejtelmes világa ihletforrás volt Erdély írói számára, akár lírát fakasztott, akár prózai művek kulisszájává vált. A két világháború közötti időszakban az erdélyi írók gyakran merítettek erőt, ihletet a tájból” – amiként a monográfus összefoglalóan meg is állapítja, Kós, Nyirő, Tamási, Bánffy, Kemény és mások mellett mérlegelve Wass artisttikus teljesítményeit. Akinek epikus vénája a cselekményszövés fordulatoságának, a feszültségkeltő és konfliktusteremtő eseményrajznak, a gördülékeny történetmondásnak és szerkesztésmódnak s a természetábrázolás általánosan elismert szépségének elbeszéléstechnikai erényeiben mutatkozik a leginkább – kombinálódva gyakran az erkölcsnemesítő tanítómesei érzelmességgel vagy a példázatos pátosszal, a fabulisztikus-parabolisztikus didaktikai célzatossággal, de a szarkasztikusan ironikus, a szakrális és a profán, a keserű-letargikustól a játékos derűig villódzó hangnemi modalitásváltozatok végtelen sokféleségével is.

Az induló író költészetének a bemutatása is főként a különféle szimbolikus és sorsmetaforikus képi motívumok boncolgatása által történik, s precíz utalásokkal a nyilvánvaló jelképi reminiscenciák és inspirációk, áthallások vagy átvételek – elsősorban az Áprily- és Reményik-hatások megnyilatkozásmódjaira. Jó hallással történik az adys intonációk azonosítása is. S még számba lehetne venni a Tompa Lászlótól eredő költői ösztönzéseket is (amire nagy életrajzi monográfiájában Turcsány Péter vállalkozik, jelesül a fenyő-szimbólum használatának módozatait taglalva). Újdonság viszont *A temető megindul* című oratorikus színdarab vagy dramatikus kórusjáték („verses misztérium”) elemző megközelítése (a többi között lényeges teológiai aspektusokkal is színezett értelmezése), s ennek során

például az avantgardizmus bizonyos hangnemi jegyeivel való meggyőző összefüggésbe hozatala. Érdekes egyébként – a halálmítosz, a temetőkultusz szecesz-sziós vagy expresszionista véletelű sajátosságainak körét tekintve –, hogy a modernizmus világgépi és stílári ihletésétől szintén nem idegenkedő Tamási Áron és Szabó Dezső is éppen ekkoriban (pontosabban valamivel előbb, 1931 őszén) írja, majd jelenteti meg az inverz reszurrekció profán-protestáló hangvételű novellisztikus példázatát, *Rendes feltámadását*, illetve a *Feltámadás Makucskánt* (amely még expresszív versbetéet is tartalmaz). És rendkívül akkurátus Wass Albert két háború közötti novellisztikájának az áttekintése is. Valóban: a nagyrészt az autobiografikus élményközegből, s aztán a családi, historikus, történelmi és társadalmi léttapasztalatok sűrűjéből, a természetközelségből (a mezősegi barangolások, erdőjárások, vadászatok emlékeiből) kinövő epikus dimenziók igazán szervesen kapcsolódnak az addigra már különlegesen sokszínűvé terebélyesedett erdélyi elbeszélőművészet markánsan jellegadó mintáihoz. A folklorisztikus, mesei, balladai, hős- vagy hiedelemmondai, adomás-anekdotikus, krónikás-útirajzos, naplós-memoáros, kalandos, vadászhistóriás tradíciókhoz éppúgy, mint a lélektani, történelmi, leíró-esszéizáló, tájtranszszilvánista vagy dokumentatív hagyományvonulatokhoz. Világirodalmi vonatkozásban pedig izgalmas a Selma Lagerlöfhoz kötődő párhuzamoknak a felvillantása is – amihez talán egy másik (egyébként sokakra ható) skandináv író neve is odakívánkozik: a Knut Hamsuné. Forrásértékű vizsgálódások eredményét tükrözi azután a különféle erdélyi antológiák számbavétele. Közöttük az 1936-ban Marosvásárhelyen közreadott két nyelvű (román–magyar) *Cot la cot – Vállvetve* című kötet, amely önmagában is ékes cáfolata a primitív románellenesség Wass Albertet érő felszínes vádjainak. (Ezzel a kérdéssel és éppen ezt az antológiát a középpontba állítva, hogy miképpen vállalt szerepet Wass Albert e könyv létrehozatalában, legutóbb Bartis Ferenc foglalkozott behatóan *A Céh* című folyóirat 2003. nyári számában.) Helyesen látja Balázs Ildikó azt is, hogy a Wass-regények atmoszferikus telítettségében két egymásnak látszólag ellentmondó minőség teremt sajátos hangulatiságot: a spleenes melankólia egyfelől s a morális heroizmus eszmeisége másfelől. („A *Csabával* új úton indít, s későbbi írásművészetében egyensúlyba kerül a csöndes, olykor rezignált önreflexió a cselekvés heroizmusával” – hangzik az ezt a dualitást tételező, tézisszerű összegezés.) A széttartó esztétikai minőségek keveredése pedig valóban egyedivé teszik a különféle elbeszélésformák érzelmi karakterjegyeit, a különös – mert gyakran szinte versszerű ritmikussággal, olykor csaknem „időmértekes lüktetéssel” hullámzó – mondatáramlások morajló zeneiségével, poétikus dallamretorikájával feldúsultan („Wass Albert ugyanúgy ’a fülével írt’, mint Jókai, prózája ritmikus, mondatainak szabálytalan lüktetése szabályos líraiságot kölcsönöz prózájának”). Minderről eddig Adamikné Jászó Anna is többször értekezett, s

a mondatszerkezetek átható muzikalitásán felbuzdulva Turcsány Péter pedig már egyenesen bizonyos prózarészletek versszerűvé tagolására is ragadtatja magát, ezzel téve kísérletet a Wass-féle prózapoezis tagadhatatlan hatásalkotatainak igazolására. És nem véletlenül nyomatékosítja annak újdonságértékét sem, amire Erdélyi Kiss Mihály tapintott rá: a csönd, az elhallgatás, a sejtetés esztétikumképző textuális effektusaira. Kiss Mihály szövegnyelvészeti módszerekkel járta körül ezt az emotív hatáskeltő formanyelvi eszközrendszert, az egyszerű közlésekben rejlő sugallatosság, a jelentéstelített kimondatlanság, a rejtélyeskedő kifejezhetetlenség melankolikus-bölcseleti hangoltságának eredőit. Olyasmit feszegetve, ami megint csak Tamási, Nyirő, Kós titokzatosságteremtő eszközeihez hasonlatos, s amire a Balázs Ildikó által részben idézett Schöpflin Aladár így utalt: „Az alakjai lehetnek egyoldalúan megvilágítottak, de lélektanilag hitelesek. Belső törvényeik szerint mozognak, a beszédjük épp olyan életizű, mint a hallgatásuk. Az író kitűnően érti az emberek szótlán érintkezésének éreztetését, ahogy mennek vagy ülnek egymás mellett, alig van egy szavuk egymáshoz és mégis érzik egymáshoz való viszonyukat s ez a viszony szavak nélkül, kölcsönös megérzések révén fejlődik, melegszik és elhűl. Olyan emberek ezek, akik a legfontosabb szavakat nem mondják ki és mégis tudják. Az elhallgatás hatásait Wass Albert épp oly jól érzi, mint a táj-atmoszféra kapcsolatát az emberekkel” Bóka László – egy Balázs Ildikó által bravúrosan felkutatott, 1941-es olasz nyelvű (és Tusnády Lászlótól lefordított) recenziójában – pedig szintén így írt: „Erdély olyan *balladák*nak a termékeny talaja, amelyeket a kihagyásos cselekmény jellemez, ahol az elbeszélések hiányát a csend tölti ki, az a csend, amelynek az értelmét már elvesztette az agyoniparosított városok embere, de amely még él azoknak a lelkében, akik fegyverrel a vállukon járnak Erdély sűrű erdeit”.

Balázs Ildikó mindemellett nem hallgatja el az író egyes sematikus ideológiai kirohanásait sem, de a lényegi pontokon helyes érvelésekkel domborítja ki a Wass Albert-i kritikai és önkritikai történelemszemlélet aktuális igazságtartalmait, helyzetábrázolásainak konkrét, megélt valóságreferenciáit és sorstapasztalatait, a személyes és kollektív önazonosságtudat érzelmi-morális összetevőit. Mind az erényekben és bűnökben bővelkedő, sokarcú arisztokrácia nemzetvesztő, illetve nemzetféltő viselkedését, mind a magyarság folyamatos sorvadásának tényezőit illetően. Cáfolva például a származási alapú románygűlöletet szimatoló rosszindulatú rágalmaikat – éppen azzal, hogy a megjelenített szereplők sokaságában sohasem a származás, hanem a magatartás, a vállalás (a sors- vagy feladatvállalás: az emberség és a szolidaritás vállalása) dönti el az erkölcsi pozíció megítélhetőségét, illetve a bekövetkezett demográfiai tények valóságosságát. A magyarság balsejtelmű megfogyatkozásának vagy kipusztulásának bizonyítéka persze sohasem lesz felfogható az azt tagadók vagy bagatellizálók részéről: a megsemmisülés

ugyanis múlt időben nem konstatálható. Nincs, nem fogalmazható olyan mondat, hogy mi elpusztultunk – a mondás alanya híján. (A baljóslatok elhangzása így tehát paradox lehetőséget ad az álszent rámutatásra: hiszen még él, aki a veszélyről beszél. Vagyis: miközben minden az aggodalomból fakadó előrejelzés szerint teljeseedik és végződik be, nem marad senki, aki utólag elismerné az előzetes aggodalom igazát.) Ezért is helyénvaló olyannyira hangsúlyozni az író intelmét: biztatását a hősi életre, és nem a hősi halálra. Egy olyan íróét, aki Észak-Erdély 1940-es visszatérésekor humanitás és nemzethez tartozás egységéről így vallott a *Nyugat* hasábjain: „egységes a magyarság akkor, ha minden magyar emberebbé lenni igyekszik, hogy ezáltal magyarabbá váljon.” S aki ugyanekkori dokumentum- vagy riportregényét (*Jönnék!*) is ilyen prófétikus, igei-biblikus emelkedettséggel fejezte be: „Szeresd a Te népedet, nemzetedet, jobban mint önmagadat, s rajta kívül más isteneid ne legyenek. Tiszteld otthonodat s a földet, melyen élsz, hogy maradékaid is hosszú életet élhessenek rajta!’ / Ha ezt megtartod, Szenvedések Népe: áldjon meg Téged az Úr és őrizzen meg Téged. Világosítsa meg az Úr az ő orcáját terajta és könyörüljön rajta. Fordítsa az Úr az ő orcáját tefeléd és adjon tenéked békeséget, minden időkbén, úgy legyen. / Mert mondom Néked: a történelem kereke gyakorta fordul, és néha jót fordul és néha rosszat. Az marad meg rajta csupán, ki igazsággal jár s keményen markol. / Ha pedig elfelejti a ti fületek a nemzet törvényeit, miket huszonnégy éven át vérrel s kínnal tanult, s ott kezditek el újra, hol annak idején abbamaradt: bizony mondom, pusztulás leszen akkor és döghalál.”

(Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2010.)

Nagy Andor

Esztétikum és történelem hermeneutikája

Loboczký János: Dialógusban lenni. Hermeneutikai megközelítések

A szépségnek végtelen megnyilvánulása van, mindenben és mindenkor megtalálható, de felismerése csak az ember sajátja. Ez az egyike azoknak a tulajdonságainknak, amelyek kiemelnek bennünket az állatvilágból, és egy másik világot tárnak elénk: az esztétikumét. Kora vagy kezdete nincs, az időtlenségből nyilvánul meg az időbeli világban. Régi bölcsességek hosszú sora szól arról, hogy az esztétikum tanulmányozása nemesíti az embert, és az egyetemes értékekre irányítja a figyelmet. Ez a művészet feladata: megmutatni az igazat és a szépet. Azt gondolom, aki az esztétikum jelenségét tanulmányozza, az a legmagasabb rendű emberi tevékenységeket végzi.

Régi tartozást szeretnék törleszteni, amikor Loboczký János *Dialógusban lenni. Hermeneutikai megközelítések* című tanulmánykötetéről írok. Az Eszterházy Károly Főiskola „Pandora Könyvek” sorozatának első kötetéről van szó, amelyben 2006-tól kezdődően a Bölcsészettudományi Kar oktatóinak munkáit jelentetik meg, elősegítve ezzel a doktori vagy a habilitációs szándékaikat, illetve az új kutatási eredmények beépülését a tanítási folyamatokba. E könyv szerzője a Filozófia Tanszék vezetője, a hazai filozófiai hermeneutikakutatás meghatározó személyisége, illetve az Acta Academiae Paedagogicae Agriensis, Sectio Philosophistica kötetek szerkesztője. Fő kutatási területe Hans-Georg Gadamer (1900–2002) hermeneutikája, amelyről számos tanulmánya tanúskodik. A most bemutatott kötet is a szerző korábban megjelent írásainak válogatott gyűjteménye – mindezeket a dialógus és a hermeneutika kulcsfogalmi köré rendezve. A két fogalom a szerző gondolkodásmódját is tükrözi, hiszen több helyen kitér a filozófiai szövegek és műalkotások lehetséges értelmezéseinek dialógusba állításának fontosságára. A bevezetőben ki is fejt, hogy „a „dialógusban lenni” kifejezés arra a gadameri alapállásra utal, amely szorosabb és tágabb értelemben egyaránt a párbeszéd kitüntetett fontosságát hangsúlyozza a filozófiai hagyományokhoz, vagy a műalkotásokhoz való odafordulásban és a különböző Én – Te viszonyokban egyaránt.” (9–10.)

A könyv két fő részből áll: „A szépség szeretete, avagy a művészet megértése” című fejezetben 11 rövidebb-hosszabb tanulmány foglalkozik Gadamer hermeneutikai művészetfilozófiájának kérdéseivel – különös tekintettel a *szép* fogalmára. A bevezető gondolatokat is ezek a tanulmányok magyarázzák meg. A szerző úgy látja, hogy a modern művészetek jelentős részének az a célja, hogy szétrombolja a har-

monikus szépségeszményt. Egy szép zenemű, látvány vagy leírás helyett inkább a sokkoló, visszataszító hangok és képek jelennek meg. A problémát ezzel abban látja, hogy „*a szép ilyenfajta túlburjánzása hazugsággá változtat mindent, ami „szépen” megformált.*” (20) Ugyanez a helyzet a mai modern látványkultúrával (az építészettől a reklámokig), ami ugyan vonzza a tekintetet, de nem alkalmas a belefeledkezésre, a megvalósítások mögött rejlő értékek tanulmányozására. Ennek következménye pedig az esztétika iránti igény csökkenése, amely éppen a lélek épülését segíthetné elő. Meglátásom szerint korunk oly sokat emlegetett értékváltságának kialakulásához is hozzátartozik ez a folyamat. „*A modern látványkultúra átlagfogyasztója (...) éppen a szép, pontosabban a kellemes környezet képi hatásának bűvkörében élve nem veszi észre a szépség valódi mélységét, összetettségét.*” (20) Mindehhez kapcsolódik az is, hogy a műalkotásokat befogadni és értelmezni nem lehet egyik napról a másikra, ha nem vagyunk megfelelően felkészültek. Fontos tehát, hogy időt hagyjunk annak is, hogy elkezdjük érteni a művet. Gadamer is erre céloz, mikor azt írja, „*lássuk be, hogy a műalkotásokat előbb meg kell tanulnunk betűzgetni majd olvasni, s csak azután kezdenek beszélni.*” (24) Ehhez kapcsolódva ismerhetjük meg a szerző tanulmányait Platón, Kant, Hegel, Kierkegaard, Nietzsche, Walter Benjamin, Lukács György, Hans-Robert Jauss és Gadamer munkáinak „dialógusba állításával”.

A kötet másik átfogó témája a „Hermeneutikai horizontok” címet viseli, amelyben 9 további tanulmány kapott helyet. Ezek középpontjában Gadamer fontosabb műveihez kapcsolódó írások állnak. Gadamer az *Igazság és módszer* című fő művében dolgozta ki a hermeneutika és az esztétika viszonyát, valamint filozófiai-művészetelméleti elemzését adta a hermeneutikai olvasás, a megértés és az értelmezés folyamatának. A tanulmányok között olvashatunk Gadamer nyelvfelfogásáról a „*Gadamer hermeneutikája mint a „szót értés” elmélete*”, illetve „*A nyelv kifejező ereje – hermeneutika és retorika Gadamernél*” című részeknél. A tanulmányok helyesebb megértéséhez ismernünk kell az *Igazság és módszerben* leírtakat is. Gadamer vizsgálódásait a történeti elemzés – azaz az idő és a történetiség szerepének tisztázása – jellemzi, mert a múltbeli eseményeket leíró szövegek megértése csak történeti távolságból válnak érthetővé. Ehhez a hermeneutika szempontjából kiemelten fontos a nyelv szerepe, mert a megértés csak nyelvileg lehetséges. A nyelv lényegét Gadamer a beszélgetésből kiindulva közelíti meg, és ez az egész gondolkodásának központi eleme. A közelítés alapja az a nyelvfelfogás, amely az élőszóból, azaz a beszédből indul ki – az írásbeliséget pedig másodlagosnak tartja. Gadamer nyelvfelfogását ismerve válik igazán érthetővé a tanulmánykötet címe is.

Gadamer könyvének másik fő gondolata a „történés.” Gadamer számára az idő a történés, – mely produktív jellegű – és a nyelv az alapja. Így természetes, hogy

a tanulmánykötetből sem marad ki a gadameri történelemértelmezés. Gadamer történelemfelfogását – ahogy a szerző is tesz a tanulmánya végén – Heller Ágnes szavaival foglalhatjuk össze: *„Nem fogjuk soha a történelmet úgy leírni, ahogyan ténylegesen megtörtént. Az autentikusság nem abban áll, hogy ugyanannak az eseménynek százféle szubjektív látását összegezzük, s abból valami közös trendet kreálunk, ahogy ezt a történészek összehasonlító-mérlegelő módszere teszi, hanem úgy kell őszintén ábrázolni a történelem egy-egy szakaszát, mozzanatát vagy fordulópontját, ahogyan akkor a szubjektum átélte. Az akkorra teszem a hangsúlyt. Nem szabad megváltoztatni semmit a mai álláspontom vagy érdekem szerint (...) Minden leírás-rögzítés fikció. A történetírás is az. A történelem csak a történetírásban létezik.”* (119)

Hosszasan lehetne még írni az eddig nem említett tanulmányokról, arról, hogyan jelenik meg a bűn és a démoni Bartók zenéjében, miként jelenik meg a filozófia és a vallás Kölcseynél vagy az erény és a művészet Platónnál és Gadamernél. Ezekről a terjedelmi korlátok miatt most el kell tekintenem. Néhány zavaró hibáról azonban még említést szeretnék tenni. A hivatkozások több esetben pontatlanok, gyakran szóközfeleslegek vannak, valamint az egyezményes jelek használata sem mindig következetes, mint ahogy a nevekre való hivatkozások sem egységesek. Helyenként a szerzők neveit teljes formában olvashatjuk, néhol pedig csupán a kezdőbetűiket. Rendkívül problematikusak a keresztnév rövidítései az adott mű visszakéreshetősége szempontjából. A folyóiratok esetében pedig előfordul, hogy hiányoznak a szerkesztők megjelölései. A könyvet *„A tanulmányok eredeti forrása”* című rész zárja, ahol a korábbi pontatlanságok mellett több esetben a félkövérrel szedett tanulmánycímek beleolvadnak a hivatkozásokba, és ez meggátolja az áttekinthetőséget. Mindezek természetesen a mű értékét lényegében érintetlenül hagyják, azonban sajnálatos az, hogy egy kis odafigyeléssel könnyen elkerülhetőek lettek volna a hibák.

Összefoglalva, az említett tanulmánykötet értékes munka, különösen Gadamer hermeneutikai megközelítésmódjának bemutatása szempontjából. A filozófia és a szabadbölcész szakos hallgatók a tanulmányaik elmélyítésére haszonnal forgathatják majd. A számos tanulmány különféle vizsgálódásai pedig a téma gazdagságát, valamint a szerző szakértelmét jelzik. Végül tekintve, hogy az írások tárgya általában véve az esztétikum és a szépség különféle megnyilvánulásai, elolvasásuk az olvasó lelki épülését is bizonyosan szolgálja.

(Líceum Kiadó, Eger, 2006.)

Sz. Tóth Gyula

Az ötvenesek hídján*

Oláh András: Idegen test – Versek

Olvasmányélményem a kötet, Oláh András költészete, drámái, ezt szeretném megosztani az olvasóval az új versek kapcsán.

Az új kötet már a címével meghökkent. Csak úgy nem lehet elmenni mellette: *Idegen test*, több mindenre gondolhatunk. Így volt ez már máskor is, előző kötet-címeire is felkaptam a fejemet. Írtam is az esetekről. *Egy filmszalag vége*, 2002, halál körüli mozi, de nem: fájdalmas gordonkazene szólt, a versakkordok beléd martak, felkavartak. Nem riogattak, hanem katartikus szólamokat szöve kólintgatták a fejet. 2005 októberében: *fagyöngy és jégcsapok*, színes hidegség, zenébe csavart értelem. És a biztatás: „Tisztázd magad, talán még értelmesen cselekedni is tudsz!” 2008-ban aztán, látva az új kötet címét: *Érintetlenül*, nekiduráltam magam, és hasonlóképpen metaforát kerekítettem, ha nem is oly sikereset, mint a költő. *Pille rácsok között*, ez lett recenzióm címe, és e mentén próbáltam fejteni a súlyos közlira szövetét: ketrecbe zárt líra szólt, ezt erősíti a kötetborító: vad finomságok rácsok mögött. Finoman szállt, csípősen érintett a megkínlódott személyes felelősség szele: „– csak az nem mindegy hogy bárányaid / maradunk-e Uram vagy birkákká lesziünk”. A jubileumi kötet: *Közjáték vagyunk*, az ünnepi-válogatott verseskötetet nem kritizáltam, elmélázva fogyasztottam, halkán, egyedül, 2009 nyarán. Egy év múlva pedig már: *Anyagfáradtság*. A pille halott, a jégcsapok megolvadtak, az én ismertető fogalmazásom címe ez lett: *Köben sóhajtozó fagyöngyök*. Itt már „Szindbád új szerepben”, de „nincs úticél csak alkalom” (...) *kerülőút: vágó nem maraszt / alkonyba vész mit átragaszt / egy messzi fényű órtorony*”.

És akkor most az új kötet címeről: *Idegen test*. Rejtélyes, többértelmű. A megfejtés a versekben van: 60 vers 5 fejezetben. A címadó vers a második fejezetbe került, vagy onnét került előre. Lehetne a test idegen az 'én' számára, lehetne attól idegen az 'én'. A társas létben keressük a viszonyokat. *Partszélre vetve*, ez a fejezetcím, így talán már kicsit közelebb jutunk: „*Eszternek hívták a kis menhelyes cigánylányt*”. Aztán folytatódik a sor: „az őrizetes”, a „pazarlás”, a „tolvajballada”, a „gyász”. És „Giovanni megtérése”, fohász az Úrhoz segítségért: „*minden szavadat nekem adtad / s velük a kételyt is: hogy megszelídülhet-e / bárki a csendes imától miközben az Úr asztalánál / némelyek cinkelt lapokkal játszanak / – mert akik*

* A Hungarovox Kiadóban 2013. április 10-én elhangzott előadás bővített változata.

egyszer elfogadták most már elvárják”. És szól „Boldizsár monológja”: „*s ne hagyj eltűnni a kettőslelkűek vadonában / meghúszom magam egy kapualjban / fagyos arcomat szégyen perzseli / nem ismerem ezt a várost / idegen vagyok – betolakodó...*” Szóval, a társadalom kivetettjeiről, a vegetálókról, a családtól is magára hagyottokról sír a dal. Értük szólóan.

Mindezt egy tágabb történelmi háttérbe helyezi az induló fejezet: *Szemlesütve*. Miért hát? Jönnek a versválaszok: „Valami hiányzik”, „merénylet” és „válság”, már az ünnep is törvénytelen. Sorsunk: „rossz évjárat” vagyunk. A magyar múlt, megfosztott történelmünk, korlátozott nyelvhasználatunk fölötti őrlődés hangja csendül csikorogva. Majd jön a kétely, a bizalmatlanság, a zárójelek, „fogságban”, s már „a végzet” és a „fogolycsere”: „*bár tudtam: a szavak sötétjéből kisejlik / a bennem homályló áramszünet / – elengedtelek hát s elengedtél te is: / nem volt ez más mint szimpla fogolycsere*”.

Mi következhet? *Menedék*. A negyedik fejezet. Ez már „végállomás”? A szorongató kérdés már szült egy hasonverset előbb is. Sorjáznak a kételyek: „Pusztulóban”? Megadjuk magunkat vagy *mintha* partot érnének? Belenövünk a csöndbe vagy kapitulálunk, vagy szökünk. „Túlélni minden éjszakát”, lehet ezt? „Menetrend szerint”. Nagy a „kísértés”. Ám van „mégis”: „*csak gipsz vagy és márvány / csak menny és kőpokol / mégis téged kereslek szakadatlanul / és tekintetünk a végtelenben egyszer majd összeér / pedig már rég háttal állunk egymásnak*”. Fantasztikus – feltámadás. A mindig akarat, mindig lehetősége. Ez több, mint az elsóhajtott remény!

De van, amit nem lehet eltitkolni, vannak határesetek. Van, amit tisztázni kell, ez *A nagyapák csendje*. Az idősíkok finom átszűrésével nemzedékek történelme vetül elő. Kutatjuk a valós nagyapák idejét, sorsát, mely a miénk is. De fölsejlik: mi is nagyapák vagyunk. Vagy leszünk. Ez a fejezet az utolsó a kötetben, s utolsó szakasza életünknek. A folytonosság lüktetésében vizslatjuk várakozóan a „csöndet”. A békességet, a kérdéseket nem szüntető megnyugvást. A jelenünk jövőjét. Felébredtjük a hajnalokat.

A bemutatott példákban van már némi alapunk, hogy Oláh András költészetéről is elmélkedjünk. Költői nyelvezete feszesen lágy, tömören gazdag. Ütveszűr. Hangok képződménye születik, szó szót követ, ez hangsort alkot, létrejön a hangzat, szólnak a sorok, és képeket hoznak elő. Így szövődik a líra hálója, benne tartva-ringatva a gondolatot. Olvasásra csábító sorok, engedünk lendítésüknek, hagyjuk magunkat a hullámokon ringatózni, ütem, ritmus visz, s szép lassan, tán észre sem vesszük, felfogjuk a fogalmat. Miről is van szó? Fájdalomról, a keservit. A fogalom érzelembe csomagolva is éles, gyötrő, magához húz, meditációra készítet. Hogy is van ez? Erősebben hatol beléd így az értelem, a magyarázat kevés, mit hozzáad a költő, a magyarázatot, a felfogást ránk bízva. Tematikája van költészeté-

nek, vaskos házi feladatokat lehetne adni: gyűjtse ki a témákat a versekből. Akkor didaktika, szociológia, történelem, szociográfia lenne. De ez költészet. A költői nyelv hordozza a gondolatot. „De la musique avant toute chose”, hirdette Verlaine, „mindenekelőtt” zenét, ahogy az eredeti versben áll („Art poétique”, a költészet művészetéről van szó, Kosztolányi finom fordításában: „Zenét minékünk, csak zenét”, „Költészettan” lesz.) Ezért is kap ihletet a zenész, hogy dallamra gyűjtse az Oláh-verset, hallottuk többször, szólistával, kamaramuzsikában.

A versforma (a költő választotta, vagy a lírasodrás terelte a sorokat, s alakította a medret, mindegy), a megjelenő versforma szabad vers (vagy „szabadsorú” vers), szürrealista, avantgárd költői képeivel már-már abszurd. Érzünk közelítéseket kiváló magyar (előd)alkotókhhoz, leginkább Parancs János költészetéhez (*A labirintus mélyén*, 1994, *Közben Új versek*, 1992–1995), vagy Marsall Lászlóhoz, ha matematikai módszereket nem is vet be, a metaforagazdagság Orbán Ottóhoz vezet (*Este az embereknél*, 1991). Oláh poétikai beszédmódja ötvözi a hagyományos, a modern és a posztmodern elemeket, Fodor András hangja is idehallik, aki nagy hatással volt Oláh András verselésére. (Az összecsengések és az eltérések összehasonlító elemzést érdemelnek.) A remény és a bánat érdekes (hagyományos-újszerű) verseket hoz elő a költő folyton izgatott lelkéből. Verselése verstani és nyelvtani meglepetésekkel hökkent meg és/vagy ragad el. Mint Apollinaire, ő is alkalmazza a pátosz és az egyszerűség összeolvasztását. Keveri a hétköznapit és a szokatlant, a valószerűtlent a megszokottal. Visz a dallam, rábízva magunkat, előbb-utóbb partot fogunk. Ám másként és másként formálódik a dallam: Apollinaire-nél van rím, vannak nagybetűs kezdősorok, strófák, de nincs pont a vers végén se. (Jacques Prévert csak a vers végére tesz pontot.) Ami közös: költők mind, hangokkal zenélnek, szavakból költői képeket festenek, így mondanak. Oláhnál nincsenek írásjelek, se rímek, csupa kisbetű, versét nem zárja ponttal. De minden üzenetét élénk varázsolja, látjuk Esztert és környezetét, a nagyszalontai vidéket, a kisemmizett életnek szemébe nevető modern Krisztust, a nagyapák vegyes kertjét.

Oláh (leginkább) rímtelen prózát alkalmaz. A költemények 6, 8, 12 vagy több szótagú sorok ritmikáját a gondolatrítmus is mozgatja. Tehetjük hát a hangsúlyokat mi is szabadon, tologathatjuk a központozást, előbb-utóbb magunknál kötünk ki. Miért e forma, miért e szülemény? Mert a kor, a költő által érzett kor ilyen: szür-reális, abszurd. Költészete, mondhatjuk: avantgárd, abban az értelemben mindenképpen, hogy a jelen posztmodern tarka összevisszaságában „előőrsöt” jelent, a szabad verset mint alkotásmódot (újra) klasszikussá téve, nem szakítva, inkább kapcsolatot keresve az értékes hagyományossal, megtalálja a költő emberi hangját, s visszaadja a költészet rangját. Oláh András drámákat is ír (*Átokverte* címen megjelent három művével foglalkoztam, lásd (Hitel, 2007. szeptember, XX.

évf., 119–126. o.), itt is megjelenik finom nyelvkezelése, de alapvetően költő, és ahogy a jeles esztéta, Tarján Tamás értékelte: a drámát is líraként érzi. Oláh András széles műveltségű ember, aki tudásának szintézisét teremti meg verseiben, esztétikát, gondolatokat nyújt át, érzelemmel. A háttérben történelem, szociológia, lételmélet, vallás, nevelés, ezen építkezve: interdiszciplináris költő. Tudományát, műveltségét versekbe gyúrja. Könnyedén? Őt kéne megkérdezni. Megszenvedí, az biztos.

Mi csinál a költő, ha éppen mást csinál? Ha nem verset ír. A költőről bennünk élő tudat: mindig ír, túrja a haját, cigarettázik, iszik, réved, ül, olykor képzelt Parnasszusán. Vagy hokedlijén a kurta konyhában. Vagy leginkább megholt, mert az iskolások többnyire úgy tudják: az a költő, aki már meghalt. Oláh András nagyon is él, aktív közéleti ember, a városi életben, a tágabb irodalmi mozgásokban, szerkesztő, szervező, tehetséges társakkal alkot. (Másokat meg győzköd.) Folyamatosan publikál Vásárosnaménytől Budapesten át Balatonfüredig, több lapban: a *Partiumtól a Tempevölgyig*. Országosan ismert. És Pedagógus, oktatási kísérletek befogadója, a hagyományok talaján újító. Igazgatóhelyettes a Képes Géza Általános Iskolában, amely a kilencvenes években ép testű és ép lelkű programokat fogadott be (kivált a Zsolnai-pedagógiát); a francia nyelvű dramatikus előadások, iskolai találkozók országos hírnévvel működtek, Mátészalkára mozgósítva a hazai tanügyi vezetés és a francia diplomácia magyarországi képviselőit. Oláh András ma is az oktatás ezeregy meséit gondolzza, örömeivel, gondjaival. Iskolamester, tágra nyitja az osztályterem ajtóit, ablakait, „teremőr” Heideggerrel szólva, aki látva láttat. Hány élet van a költőben? Hány ’én’ van a költői személyiségben? A kérdés visszatérően fölvetődik az elemzőben. Annyi bizonyos, a kérdés is, a személyiség is összetett. Válaszként muszáj felidézni a hitelesnek tartott, más költői „esetekre” is érvényes definíciót: *„A költő tárgya mindig az ’én’, kollektivitásának záloga, hogy mindnyájunkban ez az én-tudat a legközösebb vonás; minél mérhetlenebb az ember világa, annál sóvárabban a vágy, és annál nehezebb a feladat: kimérni benne a magunk pontos helyét, hogy vállalhassuk személyes sorsunk személytelenül pontos bizonyosságát.”* (Láng Gusztáv irodalomtörténészt idézi Fűzfa Balázs: irodalom_12. Krónika Nova Kiadó, Budapest, 2008.)

Olykor fölvetődik a vidékiségi „kérdése”. (Jobbára a fővárosiak szokták fölvetni.) Láthatjuk, nem a periféria sajátossága fejeződik ki Oláh költészetében. (Verseiben is gyakran bukkannak fel budapesti helyszínek.) Az meglehet, hogy vidéken, a keleti végeken nagyobb a baj súlya, a fájdalom érzete. Nagyobb az árnyak tere. Lehet/ne ez földrajzi szemszög, de lehet/ne a posztmodern és a nép-nemzeti kategóriák szembeállítás. (Szemben állása?) Ami szintén megesik, olykor. Vagy a politikai hovatartozás. De hát nincs itt semmiféle provincializmus, az alkotói módszer és tehetség fölülírja ezeket, itt minőség mutatkozik meg. Mátészalka ugyanolyan

távolságra van a Mirabeau-híd alatt folydogáló Szajnáától, mint fordítva. Oláh András többféle díjat kapott, 2011-ben a *Napsziget Alapítvány Művészeti Díj*ban részesítette, Budapesten, a Magyarok Házában, március 1-jén.

A vége felé illik kitérni arra, ez ismertetés címe miatt is: *Az ötvenes hídján*. Sok az ötös Oláh András köteteiben, életében. (Jó tanár módjára ezt kedveli...) A szerkesztésben visszatérő az 5 fejezet, az 50 (vagy akörüli) vers. És ötvenes éveiben jár. Túl az idő múlásának érzetén, gondolatán, vessünk egy pillantást a szám-misztikára. Az 5-ös: a vallás, a segítség, a gyógyítás száma. Gyakori megjelenése mozgékonytápot, jó emlékezőtehetséget, szellemi frissességet, kiváló beszéd- és íráskészséget, színészi tehetséget, temperamentumot, fejlett üzleti érzéket jelöl, de utalhat a változatosság vagy a változás vágyára is. Az 50-es mágikus szám, természetadta képességeket, nagy sikereket jelez, az Ezoterikus.hu szerint. (És megannyi mást, de ennek járjon utána más.)

Mire ezt elsoroltuk, már a hatos számkörbe kerültünk, a fejezetek száma még 5, de – talán jelzésértékű – a versek már a „hatvanat tapossák”. Még van idő. Ám a hídon át kell menni. De nem mindegy, hogyan. *„Ha pokolra jutsz, a legmélyére térj, / az már a menny.”* A Weöres Sándortól idézett gondolatok, mottóként, már a 2002-es kötet elején ott világítanak, biztosítva Oláh András tartásáról, s biztatva az olvasót.

Miért szép? Azt ízlelgetem, de csak annyit tudok megfogalmazni, hogy nekem miért tetszik. Olvasmányélményem a kötet, Oláh András költészete, drámái, ezt szerettem volna megosztani az olvasóval az új versek kapcsán. Igazi élmény csak akkor lesz, ha Ön is olvasmánnyá teszi.

(Hungarovox Kiadó, Bp., 2013)

Hétfvári Andrea

A faun – örök

– Erdődi Gábor *A faun örök szerenádja* című kötetéről –

Szólhat-e az egyetemes költészet teljes fegyverzetében és pompájában, totális regiszterével anélkül, hogy a nőkről írna? Bár a lovagok és a trubadúrok kora jó pár száz évvel ezelőtt letűnt, a mai költészet kincsestára sem lehet teljes a női entitás iránti örök csodálat és vágyakozás megéneklése nélkül. Kevesen képesek ezt olyan hevülettel, annyi szenvedéllyel és olyan őszinteséggel művelni, mint Erdődi Gábor. Don Quijote, Don Juan, Homérosz, Ádám és még nagyon sok történelmi és irodalomtörténeti alak sorsa szövődött megismételhetetlen és különös mintázatokba egy-egy női „főszereplő” vagy „mellékszereplő” okán, s ha pusztán az Erdődi-kötetek borítóit díszítő beszédes festmények sorát is nézzük, egyre inkább nyilvánvaló e költészet központi magja és eredője. Míg az első *Napudvarlás*, *Holdudvarlás* című kötet elején még egy chagalli ihletésű múzsa tágra nyílt tekintete jelzi a témát, a *Vénusz-udvarlás* átmontázsolt Botticelli-remekén a lírai én (a szerző) már az angyali kar segítőjeként, az örök Vénusz csodálójaként; harmadik kötetének borítóján (*A Faun örök szerenádja, Versek 2007–2011*) pedig egyenesen és egyértelműen az erdőt uraló és muzsikájával megbabonázó faunként jelenik meg.

Ez a bizonyos karakter csak egy a Jung által megnevezett négy közül. Jung négy női archetípust – *Madonna* – a tiszteletre méltó, *Anya* – az eredet, *Amazon* – a küzdő, *Nimfa* – élj a mának, a testiségnek; – és négy férfi archetípust *Atya* – a szent, *Apa* – a védő, *Hős* – a harcos és győzedelmeskedő, *Faun* – az elvarácsoló és megbabonázó – különböztet meg. Bármelyik „skálát” is nézzük, a negyedik fokozat mindkét nem esetében az, amely legmagasabb hőfokon ég a másik nem iránt, míg az összes többi valamely más nemes eszmét helyez élete középpontjába. (Míg a „faun” akár mind a négy női archetípusért is rajonghat egyszerre.) Már a legelső Erdődi-kötet egyik hangsúlyos verse is ekképp fohászkozik: „Ürnöm / ki sütsz az Égben / miként karomban / Mindennapi Júliámat / add meg nekem ma / Ó vigyél engem kísértésbe / S ne szabadíts meg a Jótól / Ámen (*Pogány ima*)” Világos tehát az érték, az elköteleződés s a cél. Erdődi Gábor harmadik kötetete témáját tekintve tehát nem is lehet meglepetés. Hangnemét, jellegét, kifinomultságát és hitelességét tekintve azonban mégis az. A kötetborítón is szereplő *faun* – tizenhat fordításkötet (Jeszenyin, Mandelstam, Dylan Thomas, Yeats, Blake) és két saját verseskötet után – már a kötet legelső, nyitóversében hitet tesz a klasszikus alaphangoltság, a klasszikus vonalvezetés és értékrend mellett, így az olvasót

jórészt már nem is érheti meglepetés. Fogja viszont meglepetés érni abban az értelemben, ahogy az ember templomokba lépve (elfeledve és elkoptatva korábbi élményeit) újra és újra mély levegőket vesz az angyalarcok tekintetével szemközt vagy a hatalmas kupolák csöndjébe merülve. Mert Erdődinél a „faun-tudat” nem pusztán játék, nem kitaláció, póz vagy egyszerű maszk, hanem a lírai én leghitelesebb és legerőteljesebb megszólalási módja. „Szeretkeznék / a lombokkal / Az éggel / A csillagokkal // Villámokat szórnék / Csillagokat gyűjtanék / Egy hegyen / Istenülnék! // S mindezt / csak úgy pajkosan / mint vázán egy / szatír! / (Gábor, a görög)”, „Égi vagy földi szerelemről van itt szó? Örök kérdés ez. Döntse el az olvasó” – szól a rejtélyes útmutatás az első saját Erdődi-kötet fülszövegén. És valóban. A mindenség óhajta nélkül nincs valódi szenvedély, s ez a különös mindenség-óhajta a kötet verseiben nemcsak a nők iránti vágyakozásban, hanem a világ újratereztésének vágyában is megmutatkozik. A világ szépségei iránti szenvedély körtánca dermed örök pillanatképpé a görög feketealakos vázák mozdulataiban. A világgal való egygyé válás, a befogadás és a háború nélküli hódítás öröme ez, amelyet az ember akkor érez, amikor a tengerben megérzi az örökké változó állandót, a napfényben az önzés nélküli szeretetet, a borban a folyton érlelődő időt. Hamvas Béla írja *A tamariszkusz alatt* című esszéjében: „A morál beszélhet jóról, rosszról, bűnről, erényről, hazugságról, igazságról. A vallás nem beszélhet másról, csak Róla. S ha ő, kivételesen, most, ebben az órában, szívemben megnyilatkozott, felmentett a morál alól, mert gyermekének fogadott, és most nekem, mint a gyermeknek, mindent szabad. Mert most csak egyetlen fontos dolog van, hogy én szeretem őt, és ő szeret engem. S ez a szeretet megszenteli, hogy hetyke, gúnyos, csúfolkodó, egy kicsit falánk, torkos, jókedvű vagyok, aki szeretnék megsimogatni minden puha göndör haját, karcsú női lábat, aki fecsegő, szószátyár, csintalan vagyok. Ajándékok ezek. Az emberek többsége szenvedését még komolyan tudja venni, de örömét már nem.” „Alapvetően pogány embernek tartom magam.” – vallja a szerző egy internetes formában közzétett beszélgetésben (*Bárkaonline* – beszélgetőtárs: Szepesi Dóra) Az *epiphóitézisz* (istengyermekség) állapotában azonban az „Amor sanctus, a szent szerelem” levegője át- és megneemesíti e „pogányságot”, s olyasféle tisztasággal és hitelességgel ruházza fel a rajongással fűtött „pogány” verseket, amely leginkább az ókori népek szerelmi költészetére jellemző. Az Erdődi-lírában az ajándékot és életörömet elsősorban a nők jelentik, akik hol az égi gyönyörűségbe repítik, hol a csalódottság és elkomorulás állapotába taszítják a versek beszélőjét. „Minek a tíz év egy nőért / hogy eposzt írok? / Megéri-e a sok csata? / csak hogy pajzsom szinezsem? / vagy várjak-várjak egy Penelopéra? / (Homéroszi maszkban)”

Itt a homéroszi történet szerepcseréje sem véletlen. A lélek, legyen az nő vagy férfi, egyaránt „lélektársára” vár valahol mélyen legbelül. (S ez a lélektárs egyaránt

magában szineticizálja a Madonnát, az Anyát, az Amazont és a Nimfát.) Jung és Hamvas szintén szól erről. Ez a lélektárs, a férfi lélek női párja, (Hamvasnál) az *Anemona* vagy (Jungnál) az *Anima*. A *Görögdinnye* ciklus verseiben a lírai én az értekek világán keresztül, míg a *Balaton szonett* című versben inkább a psziché összes érzékelési módjával vágyakozik. „Az intellektus kell-e vagy a test / ami-re írhatok, amibe véssek / Megszépítőn töltsen meg az ürest / én képzeljem a hölgyemre a szépet // vagy lelkem, még párod tovább keresd / bolyongva mint örök zarándok lélek / szüntelen, hogy ne legyen sose rest / gyöngyre találhatok, ameddig élek.” Aztán így szól a szerző *A bolyongó Erosz* című versében: „Miért ne bolyongnék szűnhetetlen / ha Zeusz kettévágott engem (...) de egykor lelek új öltre / megnyugtatón az anyaföldre.” Az óhajítás elementáris. Mert: „A valóságos nő pótlására, mint mondják, a férfi lelkében kifejlődött az igazi. Animának hívják a férfi női lelkét, azt a nőt, akit magában hord, talán mint megszámlálhatatlan előbbi életek során kialakult lényt, mint mondom, nem a valóságot, hanem az igazit. Sokan tapasztalatilag is igazolták, hogy így van. A magam részéről az ilyesmire nem sokat adok, mert idegenkedem mindennemű fogalomtól, amelyet tapasztalatilag állapítottak meg. Lehet, hogy az Anima a valóságos nővel szemben fejlődött ki, hogy a férfit a tökéletes összeomlástól megmentse és az igazi nőről való képet benne életben és épségben tartsa. Shelley azt mondja: Néhányan valaha Antigonét szerettük, s ezért kevés a földi asszony. Rilke véleménye más: szerinte a belső lélek-leányt meg kell hódítani, s ő az, akibe bele szeretni s vele élni a férfielek igazi feladata. (*Hamvas Béla: A virágszedés lélektana*)” Ennek a gondolatnak legszemélyesebb módon megfogalmazott változata a *József Attila-parafrazis* című Erdődi-négysoros: „Örökkön háborog a Gábor / Örökkön ölnek a rózsák / Örökkön lángol az Ámor / Örökkön kicsik a múzsák!” Sőt a *Fauszt maszkjában* című versben ez a gondolatmenet eljut egészen odáig, hogy a földi szenvedés is elkerülhető volna a szerelem kényszere és vágy kényszere nélkül. „Vágy nélkül jó volna / Mondanák a keletiek / Akkor nem szenvednénk / Fullánk és nyíl se volna // Szenvedély nélkül / De akkor mi értelme volna / Ördöggel, se nővel, se ifjúsággal / nem kötnék szövetséget!” Az örök se veled-se nélküled probléma, illetve annál valami sokkal több. Hogy az emberi boldogság forrása részben önmagunkon kívül (részben önmagunkon belül) adatik meg, az örökösen hiányállapotokat megélt emberi szervezet a megmondhatója. A fény a sötétség után hajlik, a sötét fény után kiált. Mindkettőben ott szunnyad a másik láthatatlan csírája. Keleten – ha már szóba került e tájéka a világnak – hangsúlyosabb ez a gondolat. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a jin-jang szimbólum. A jin-jang elve abból az ősi kínai elképzelésből ered, hogy minden emberi, természeti és világegyetemben létező jelenség két egymással ellentétes (de nem szembenálló) ősprincipiumból áll, a jimből és a jangból. „Sziklás férfiaság / és körkörös nőiesség / Nap és Hold

/ Éj és nap – / (*Ima Stoneheng-ben*)” A Jang princípiumhoz a következő képzeteket társítják: fény, forróság, energia, fent, mozgás, változás, nappal, férfi; míg a Jin princípiumhoz ezek ellentétét: sötét, hideg, anyag, lent, pihenés, állandóság, éjszaka, nő. Az Erdődi-versek egyik jelentős aranytartaléka, hogy ezekkel az archetípussal, analógiákkal dolgozik. A versgondolat és versmag szorosan e köré a szimbólumrendszer köré nő, ágai, virágai, levelei ebből táplálkoznak a kötet első felében, tulajdonképpen az első öt versciklusban a tizből.

A *Faun örök szerenádjá* című kötet annyiban más, mint a két előző Erdődi-kötet, hogy tudatosan igyekszik a versbeszélő mégis, s mondhatni mindennek ellenére túllépni ezen a férfi-nő, nap-hold, jin-jang központi gondolat- és problémakörön; s igyekszik megmutatni arcának másik oldalát, költészetfilozófiájának egyéb irányait, vonulatait. E vonulat két lehangsúlyosabb ciklusa a *Vidék, ősszel* és a *Kelta versciklus* címűek. Az előző az érett férfikorba lépő ember létfilozófiája. Az embernek a ciklus verseit olvasva egyre inkább olyan érzése támad, mintha a költő megfestett önportréján egyre közelednének, s egyre ismerősebbekké, s egyre inkább kendőzetlenné válnának ezek a vonások: „Csillagos ég / Vidék / Az ember leszokik önfontosságáról / Kinek bizonyítson / A halaknak / A szőlőfürtöknek / A tücsköknek / Minek / A szüretelők már rég elvonultak (...) (*Vidék*)” Mihelyt félre kerül (látszólag) a férfi-nő tematika, előkerül a világegység hiányának kérdésköre, s az elveszített Aranykor, az ősi lét-egység utáni vágy. „Felhasítva ágakra / a három elem / A lomb nem érzi / a törzset / a gyökér a lombot / Az ember megbomlott / Szakadékban / az ég / körülveszi már sötét (...) (*Világok*)” Lao-ce beszél a Tao Te Kingben arról, mi jellemezte a világban ezt az időszakot, s aztán Hamvas említi a nyílt lét és a zárt lét állapotát. Megint mások azt mondják, hogy ilyesmi sohasem létezett. Az ember mégis valamiféle *imprinting* emléknymokat őriz magában, mert egységre, összeolvadásra vágyik mindennel és mindenféle értelemben. *Hen kai pan* – mondja a Ji King, a Védák, a Kabala, az egyiptomiak, Hérakleitosz, Parmenidész, s mondja ismét Hamvas – „A minden Egy metafizikája az egész őskor hallgatólagosan elfogadott, magától értetődő metafizikája, amelyből minden gondolat kiindul, s amely felé minden gondolat visszamutat. (*Scientia Sacra II.*)” Ez az, amely a *Kelta versciklus Stonehenge felé* című versfüzérért is áthatja. A lírai én az ősi, titokzatos kőmonstrum felé utazást is metafizikai mélységekben éli meg. „Zenévé vált óriási kő / Nincsen szava, csak gondolata / Nem látja senki, csak sejthető / Akár az angyalok kara (*Stonehenge felé IV.*)”

S itt rögtön vissza is kapcsolódhatunk a kötet talán legszebb verseihez, a *Del-ta-udvarlás* fejezetbe rendezettekhez, mert csakis ezzel a mindenség-óhajtással, ezzel az egység-hiánnyal összefüggésben érthető az Erdődi-líra és szerelmi költészet eszenciája, valódi értéke. Mert a kötet tartalmaz ugyan *Ars poetica* című ciklust, s ilyen ihletettséggű verseket, a kötet szerzője mégis azokban a strófákban

a „legarspoetikusabb”, ahol tudatosan nem határozza el, hogy az lesz. Az egész kötetfolyam dalszerűségével, zeneiségével, én-lírájával egyetlen arc sokféle nézőpontból készített portrészorozata, amely mégis rendkívül egynemű és egységes. Önazonos. Mondhatni. S ez az, amelytől egy líra elnyeri létjogosultságát, a mai „poszt”-okkal tarkított irodalmi életben is – ahogy a szerző is fogalmaz.

Végül, de nem utolsósorban, meg kell említeni a kötet különös színszimbolikáját, mely valamivel visszafogottabb a *Vénusz-udvarlás* kötetben megszokottnál, mégis rendkívüli módon jellemző. Fehérek, kékek és aranylő árnyalatok szövik át az Erdődi-köteteket, az ókori világ legjellemzőbb és legragyogóbb színei, melyek annyi csodálatos szobrot és palota-timpanont díszítettek. A fehér és a kék az égbolt színeként egyébként is tisztaságot, könnyedséget, légiességet kölcsönöz bárminek, amely velük kapcsolatba kerül.

A leggyakrabban és leghangsúlyosabban használt szín a palettán (az előző kötetek esetében is) azonban a vörös, mely minden árnyalatában a kiteljesedést, a megérettséget, a teljességet, az életet szimbolizálja, s amely hol Mária-palást bíboraként, hol pipacspirosként jelenik meg a versekben: „Ágyam üres / nincs tenyérynői / szemérem-szörzet / emberiség-deltája / mellettem // Se pipacsos domb / az útszéli / a rosszat hajtó / a nap-meleg / a folyómeder-sötét // Se az alma-gyönyörű / labda-gömbölyű / féltekék, pólusok / se finomra sült / cipók // Az élet / vörös fonala / mely boszorkányos / és eszetlen – / és mégis az egyetlen értelem! (*Delta-udvarlás, Üres ágy*)” S a *Badacsonyi trillák* című versben mindjárt meg is születik az önvallomásra a válasz:

„Kitölti az életűrt
a belső érlelésű fűrt
a szív nedvébe dőlő
szalagos hegyi szőlő
Az élet illa
Badacsonyi trilla”

A faun szerenádja viszont, s a faun – örök.

(*Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Budapest, 2011*)

Ködöböcz Gábor

Otthonra találni a létben

Holló József: Őszmarasztaló

Mondják, mindennek rendelt ideje van. Semmit nem lehet siettetni, de késleltetni sem. Embere válogatja, hogy a megvilágosodottságot hozó ihletettséget, az isteni kegyelmet feltételező révület kinél mikor érkezik el. Ez a kagylótürelemmel kiérlelt, csöppnyi öröklélet kigyöngyöző állapot Holló József esetében nagyjából az ezredforduló táján következett be. Életében az utóbbi másfél évtized a fokozott élménysűrűségű verstermő idő, amit egymás után sorjázó kötetei mutatnak. A *Tétova szívverés* (2000); a *Szélcsendben* (2002); a *Törékeny nyárvég* (2008) és az *Őszmarasztaló* (2012) című verseskönyvek jelzik a költő eddigi útját.

Művei tanúsága szerint Holló József rokonszenves értékvilággal rendelkező, saját növéstervére figyelő, szervesen és tudatosan építkező költő, aki sosem akar különbnek mutatkozni annál, mint amit ér; mindig a már meghódított minőség többletével lép egyre följebb. Nála az írástudói felelősség nem csupán a nemzeti, közösségi elkötelezettséget jelenti, hanem legalább ilyen mértékben a befelé figyelést és saját tehetségének ápolását is. Jól tudja, hogy a realizáció nem egyenlő a rivalizációval; nem másokkal, hanem önmagával van versenyben. Ennek megfelelően legfőbb törekvése arra irányul, hogy jól értse és pontosan olvassa önmagát.

A fokozottan természet- és valóságközeli szemléletmódot tükröző *Őszmarasztaló* is ennek jegyében született. A magasságszférákat és mélységperspektívákat megragadó kötet az ön- és létmegértés művészi dokumentuma.

A lírai hangulatot betájoló, biografikus motivációjú kötet cím az Arany János-i *Őszikékre* és a hatvan fölötti dilemmákra utalva egyszerre egyedi és általános, személyes és egyetemes. A kötet címadó vers a költői vágy- és célképzetek szintjén a vénasszonyok nyarát meghosszabbító törekvést, az „állj meg idő, ne fuss tovább” imperatívuszát, a napsütötte sávban maradás szándékát fejezheti ki. Természetesen az *Őszmarasztaló* másfajta konnotációkra is nyitott, hiszen benne és általa a fény- és létszerelmes költő értéktudata, az életszépségek, életörömök és életszentségek mérhetetlen tisztelete nyilvánul meg. Ilyen szempontból Holló József létbeli pozíciója és értékvilága nemcsak a poeta angelicus Dsida Jenővel rokon, de a közelmúltban elhunyt mezőkövesdi költő, műfordítóval, az imaginációban, egzaltációban és szakralitásban szinte fölülmúlthatatlan Cseh Károllyal is szoros érintkezést mutat.

Holló József alkotás közben bátran rábízta magát a használóinál mindig hatalmasabb, omnipotens nyelvre, így aztán a vers tudása rendre túl is mutat a versíró

ember tudásán. Megannyi emlékezetes szépségű, reveláló költemény született az értékteremtő magány kontemplatív állapotában. Az élményrétegek és érzékenységszintek sokféle gazdagságát változatos poétikai eszköztárral és mives írástechnikával kifejező versei ekként lehetnek a szülőföldről (... *nagymihály; szülőföldem*); a szerelemről (*Szólóérésű ősz hozott; Fordított gravitáció*); a természetélményről (*Nyársirató; Csimpaszkodó szökött nyarak*); a példaadó ösökről (*Ady Párizsa; Bilincstelen nyelvvél élt; Engesztelő fénytörésben...*); a megtartó hagyományról (*Halálig várt az igazságra; Székely triptichon; Nyergestetői mementó*); az életszeretetről (*Számozatlan zsoltár; Vágy időzavarban*); a létrontásról (*Ózdi séta a jelenben; Kárhözataink útvesztői*); Trianonról (*Kőbevésett fájdalom...*); a költősorsról (*Segesvári tájsóhaj*) és Istenről (*De profundis; A kör középpontja; Nagypéntek*) szóló, közérzet-analízisként is olvasható vallomások.

A cím szerint említett művek és egyéb kötetbeli versek kapcsán utalok arra, hogy a – Holló Józsefnél többször is előforduló – Nyergestető motívum Kányádi Sándor, az ötvenhatos élménykör Nagy Gáspár, az Ózd képzetkör pedig a Járdánházán élő Fazekas József költészetével mutat mély és lényegi rokonságot.

A létről és a világról való tudás eme beavatásszerű darabjai a műfajok, a hangnemek, a motívumok és értékjelképek vonatkozásában is egy koherens költői világot hoznak létre, ahol egyik vers hívja, magyarázza, feltételezi és kiegészíti a másikat. Az intertextualitásra nyitott, a tradíció és modernség érintkezésére épülő *Őszmarasztaló* című kötetben az újítás hagyománya egyszersmind a hagyomány újítását is jelenti. Holló József a kultúrhistoriai hagyományt mozgósítva, a klasszikus és kortárs szerzőkkel párbeszédet folytatva ihletett módon, esetenként az ultrahangokra is fogékony költői leleménnyel gondolja és teremti újra mindazt, amit nyelvi, irodalmi tradícióként, kulturális örökségként ismerünk, s ami nélkül otthonosságról és teljességről, emberségről és magyarságról aligha lehet szó. Ebben az összefüggésben a költői magánmitológiaként is funkcionáló Holló-féle versvilág a szellemi jelenlét és értékteremtő dialógus igen szép példája. A József Attila-centenáriumra született *Engesztelő fénytörésben...* című költemény méltóképpen és emblemikus módon fejezi ki ezt a törekvést: „Oly végtelen merengés/ ül a távol szemén./ Sorompótlan kint nyög szétszajgó hiánya./ Betöltetlen úrben/sikolt a szenvedély/ gazdátlan, leroskadt csendekkel utána./ És zárna körbe magán/ féltőn a láthatár/ őt – aki időn-téren túl hatott/ szemében örök/ kíváncsi fénysugár/ vallatja a valót, s a szökő látszatot.//(...) Iszonyú Űrökkel/ széthasadt pillanat/ zárna önmagába Őt, akit nem lehet./ A féltő remény keze/ verseket suhogtat/ és felmagaslik bennük, mint dombon a kereszt./ Nyesett ágak csonkján/sarjad így a lét/ megtartó kényszerén sokfelé bomolva,/ – ahogy kondul szava/sóvároga szét/ a Végtelen ölen nyílt idő-távolokba.”

A jelen kötet versei újfent azt az ősrégi tapasztalatot támasztják alá, hogy a belső

és külső utak könyve kölcsönös feltételezettséget, szoros összefüggést mutat. Az „alattad a föld, fölötted az ég, benned a létra” Weöres Sándortól ismerős üzenetét is magáénak tudó lírai alany magasságot és mélységet, földi és égi világot egybe- kapcsoló szemléletmódja az olvasót azzal a beavatásszerű, megvilágosító erejű élménnyel is gazdagítja, amit a száz éve született csöngői Mester ekként fogalmazott meg: „Ha pokolra jutsz, legmélyére térj; az már a menny, mert minden körbeér.” Mindezt személyes sorsként, hitelesen megélni persze csak akkor sikerülhet, ha belátjuk, hogy a lét jelenlét, sőt lélekjelenlét. Az árnyak és fények, magasságok és mélységek között feszülő Holló-féle versvilág emberi mélységével, nyelvi erejével, formai tisztaságával és szerkezeti rendjével sokat segíthet abban, hogy a vékonyka földi jelenlét valóban személyes sorsként megélt lélekjelenlét legyen.

A saját ösvényén az „ember szépbe szőtt hité”-vel, illúziótlan bátorsággal és kellő munícióval haladó költő nyomán a reménybeli olvasó is elindulhat a spirituális mélységek és magasságok felé, ahol a szavak a szakadékok s a tündöklő gondolatok a hidak.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2012)

Kusper Judit

A kortárs gyermekirodalom „állati” versei

Tóth Krisztina: Állatságok

A gyermekirodalom s azon belül is a líra egyik legnagyobb kihívása, hogy a mindig megújuló irodalmi kánonoknak úgy próbáljon megfelelni, hogy közben ne távolodjon el az (életkoruk szerint viszonylag behatárolható) befogadótól, azok mindenkori elvárásaitól. Alkotók és befogadók egyaránt tudják, hogy a versek a gyerekek első kulturális, művészeti élményei közé tartoznak, segítségükkel kerülnek közel a nyelv ritmusához, metaforikájához, mind zeneiségük, mind tematikájuk pedig a valódi feloldódást, átlényegülést kínálja. A gyerekeket megszólító versek között is kifejezetten népszerűek az állatokról szóló művek. A téma népszerűségét több irányból is megkísérelhetjük értelmezni: egyrészt létezik egy pszichológiai magyarázat, mely szerint az állat közelsége (megismerése, gondozása) a gyermek lelki fejlődését segíti, az állatok (különösen kicsinyeik) viselkedése pedig a gyermeki lét, az ártatlanság allegorikus figurájává válhat. Emellett nem mellékes az a tapasztalat sem, amely a már létező irodalmi, nyelvi hagyomány felől éri a befogadót: az irodalom szinte minden kánonja létrehozta a maga (állatokról szóló) gyerekverseit, igazodva az éppen aktuális befogadói vagy hatalmi elváráshoz. E versek pedig (a viszonylag korai befogadásnak is köszönhetően) részei lettek annak a közös tudásnak, közös emlékezetnek, mely meghatározza irodalomértésünk későbbi irányultságát is.

Ki ne ismerne özekekről, macikról, nyuszikról szóló verseket, kismadarak énekét magasztaló költeményeket? E szövegek gyerekkorunktól kezdve végigkísérnek bennünket, kulturális tapasztalatunk alappilléreivé válnak. A pillérek feladata viszont nem pusztán annyi, hogy érintetlenül álljanak. A gyerekkorban megismert korpusz egyfajta alapot biztosít, lehetőséget arra, hogy továbbépítsük, átépítsük a már meglévőt. Ilyen kísérletnek tekinthetjük Tóth Krisztina *Állatságok* című kötetét is: a kánonban igen masszívan helyet foglaló témát boncol, nevezetesen az állatot (szerencsére csak e metafora kedvéért, mert persze szó sincs állatboncolásról, ez nem szürreális kötet), azaz belép egy olyan hagyományba, melyben kényelmesen és megbízhatóan jöhetnek létre az állatos gyerekversek. Ám már a kötet címe is arra hívja fel a figyelmünket, hogy itt valami más következik, magának a témának az átértelmezésével lesz dolgunk: nem a ház körüli állatok vagy az erdő állatai, vagy a nálatok laknak-e állatok módusza szólal meg, hanem egy olyan (nyelvi) szintre keveredünk, amely szükségszerűen más értelmezési lehetőséget kínál, hiszen maga az *állat* szó szlenggé traszformált állapotában jelenik meg. Mit

keres egy gyerekkönyv címoldalán egy olyan szó, mely jócskán negatív kontextust (netán obszcenitást) kínál fel a szövegeknek? A válasz nagyon egyszerű: újabb trasformációra van szükségünk, s az *állatság* szót kell eltávolítanunk hétköznapi jelentésétől, ezáltal egy olyan retorikai pozícióba helyezni, mely magát az olvasás irányát is meghatározza: nézz a szavak mögé, nyelvjáték következik! A címjáték egyik legnagyobb teljesítménye éppen az lesz, hogy a mindenkori befogadótól elvárja, hogy képes legyen beszállni e játékba, nem degradálja gügyögéssé a nyelvet, feltételezi, hogy a vele dialógusba lépő olvasó élményként éli meg a különböző nyelvi-retorikai szinteket átlépő szövegek befogadását. Már a cím telitalálat.

S milyenek ezek az állatok? Tökéletesen illeszkednek ahhoz az elváráshoz, amit a cím kínált fel: különlegesek, ismeretlenek, viccesek, játékosak. Fentebb őzekre, macikra, nyuszikra hivatkoztam, mint az „állati” versek alaphőseire; itt nem találkozzunk még csak hasonló teremtménnyel sem, viszont felbukkan a dzseláda, az okapi, a tobzoska, a baribál, a babirusza, a nervál, a tanrek, a milu, a guvat stb. Jórészt ismeretlen fajok, a zoológusokon kívül valószínűleg kevés olvasó tudná meghatározni őket. Csak néhány (esetleg rajzfilmekből, mesékből is) ismert fajra bukkanunk: oposszum, fossza, kobra, lajhár, szurikáta stb. A mindenkori (kétkezdő) befogadó csóválhatja a fejét: no de mi értelme van megverselni az ismeretlen állatokat, amikor a mai gyerek már azt sem tudja, milyenek a tehenek... (Ajjaj, mindannyian Mehemeddé válnak?) A választ, persze, mi már sejtjük: nem erről szól a kötet, egész egyszerűen más játékra hív. Hát akkor ismeretterjesztő szeretne lenni? Talán igen, talán nem. (Mindenesetre néhány állatnév ráragad a gyerekre, az is jó valamire.) Ám ami ennél fontosabbnak tűnik: maga az állatvers mint műfaj (van ilyen?) válik főszereplővé, ennek kereteit feszegetik a versek, mind tematikai, mind nyelvi szinten.

Rögtön a kötet elején, az *Oposszum* című versben felkínálkozik egy olvasói szerep, ugyanis nem lehet nem észrevenni a szándékosan rossz rímeket: „Alábbi opuszom / tárgya az oposszum. / Nem láthatsz te ilyet / se utcán, se buszon.) // Pici, de nem pisze: / abszolút ronda ő. / Ne tűnődj a puszin / és vágy se epeessen,” (5.) Nem hinném, hogy arról lenne szó, hogy Tóth Krisztina elfelejtett verset írni, netán kissé elkapkodta a kötet összeállítását. Nem lehet nem észrevenni a briliáns játékos, mely épp az olvasói elvárásoknak mutat fricskát. A szöveg szinte önműködővé válik, lehetőségei éppen a már ismert és ismeretlen, az elvárt és a váratlan feszültségéből erednek: „csak arra vigyázz, hogy / egy ág orrba ne vágjon, // ha arra mendegél / éppen az oposszum. / Erdőségeiben él, / kakája epecsín.” (5.) Ki lehet hát az ideális olvasó? Aki felépítette magában a gyerekversek kínálta korpuszt, olvasói tapasztalatának része a hagyomány, s ezt képes ütköztetni az itt előbukkanó szövegekkel. Lehetővé teszi, hogy máshogy működjön a vers, s egyáltalán párbeszédbe lépjen mindazzal, ami előtte tapasztalatként létezett.

Az irónia és az önirónia egyszerre szervezi a kötet verseit, ami talán magának a témának (az állatoknak) a különlegességéből is fakad. A *Vombat* című versben ezt olvashatjuk: „Hogy az irodalom / a lelkére hogy hat, / nem tudni. Rovaron / éldegél a vombat. // Elég nyugodt állat, / úgy hat kilót nyomhat. / Tilos a vadásza / és rádobni bombat!” (6.) Az irodalom hatása (avagy hatástalansága) mint lehetőség új fikciós teret teremt, lehetetlen vagy értelmetlen kérdésnek tűnhet egy ismeretlen, különleges állatokat bemutató kötetben, így maga az ismeretterjesztő szerep is a fikció részévé válik, s szigorúan ironikusan kezelendő! S talán éppen ennek az irodalmi hatásiszonyának a következménye magának a nyelvnek a romlása („bombát” helyett „bombat”, de hát csak így rímel), mely éppen a bemutatott jelenség szövegszerűségére, ezáltal fikcionalitására hívja fel a figyelmünket: zoológiai ismeretek ide vagy oda, ezek a lények itt és most léteznek, ebben a szövegben, ennek a befogadónak. Szép példája ennek a *Pitbull* című vers befejezése. „Vagyis/ ha éppen/ sétálni / indul / az ember, / jobb, ha / nem jön a / pitbull. / De ha jön, / akkor / ne simo- / gassa / mert a ku- / tyát / kettéha-” (15.) Nem találjuk az utolsó szó felét, a fikció valósággá vált, a szó lett kettéharapva. (Talán megengedhető ez a kis játék: mivel a vers szerint az embernek vigyázni kell, mert a pitbull könnyen kettéharapja, ám – épp ennek következtében – maga a vers/szöveg lett kettéharapva, azaz egy merész metaforikával élve a az ember maga a vers / a szöveg / a nyelv, amit maga a nyelv / a beszélő / a verset író harap ketté.)

Az a nyelv, ami egyszerre használja fel különböző regiszterek tapasztalatait: jelen van a lírai hagyomány kifinomult, fennkölt nyelve, a tudomány nyelve, a szleng, a mindennapi gyereknyelv, s ezek egymást támogatják, kiegészítik, együtt hozzák létre a jelentést. A *Narvál* című vers tudósokat felvonultató életképe mindezt jól példázza: „Két tudós suttog a partnál / és narvála várnak régen, / de sehol egy árva narvál, / hason csúszkálnak a jégen. // - Jéggé vagyok merevedve, / fúj a szél a fenekembe, / nincs is ebben semmi jó, ha ez egy expedíció! // - Lám, elég egy kicsi fagy, / a figyelmed ki-kihagy! Ne légy olyan enervált, / lessük inkább a narvált!” (26.)

A cím tapasztalatát viszi tovább nyelvi szinten a *Nagy mara* című vers: „Kisfiam, szólt a nagymama, / pici állat a nagy mara. / Mint egy nyúl, de a füle apró: / de most ezzel egy kicsit hagyj, jó? // Majd elmegyünk az állatkertbe, / ott legelészik, majd meglátod, / a kis marát, a nagy marát meg / az összes ilyen marhaságot.” (8.) A versek beszélője újra és újra reflektál saját témájára, állatsággként, marhasággként értelmezi, miközben épp e kifejezések teszik lehetővé, hogy ne vegyük komolyan sem az értékítéletet (mivel arról nem is lehet szó), se magát az állathatározó-jellegét.

A harminc vers mindegyike új kihívást kínál, a versekből árad a játék, a móka a nyelvvél, a hagyománnyal, mindez úgy, hogy közben nem le-, hanem felépít

egy új olvasásmódot. A kötetnek ott van a helye – többek között – Lackfi János és Vörös István *Apám kakasa* című kötete mellett, igaz, az *Állatságok* nem az intertextualitást helyezi a vers(újra)értelmezés középpontjába (bár találkozunk ilyennel is, csak nem egy egész költeményre vonatkozik a hipertextus: az *Oposzsum* című vers megidézi a *Jégkorszak* film egyik szállóigévé vált mondatát, mely magyar fordításban így hangzik: Az oposzsumbosszú hosszú, Tóth Krisztinánál pedig: „szőrös az oposzum, / hosszú, mint a bosszúm” (5.), de ez már a medialitás kérdéskörét érinti). A konkrét szövegek, versek megidézése és újraírása helyett magát a gyerekvers-írás hagyományát értelmezi újra, elhelyezve a – már jól működő – kortárs gyermekirodalmi kontextusban, így teremtve meg az utóbbi évek (gyermek)lírájának egyik legizgalmasabb teljesítményét.

(*Magvető Kiadó, Budapest, 2007.*)

Szíki Károly

Simándi Ágnes: A mennybeszállás gyakorlata

– *Elismerő sorok a torontói költő legújabb kötetéről* –

Mindig úton vannak benne a szavak. Jönnek, kigördülnek és kész az a vers is. Mindig úton vannak a szavak Simándi Ágnesnél, s már az első pillanatban kész költemények kerülnek papírra – ez az ember érzése, ha kezébe veszi kötetét, mint most legutóbb is, *A mennybeszállás gyakorlata* címet viselőt. Pontosan artikulált egy tömbből faragott líra az övé. Nincs jele sehol vésőnek, csiszolópapírnak. Nem szüli a verset, hanem megszületnek benne, csak leírja őket. A gyötrődésnek nyomát sem találjuk. Van úgy, hogy eldob, elejt egy-egy nagyobb gondolatot, mint eredő apokrifet, mely nagy hódítás tervezete volt, de leszűkült ösvényen megáll. Nem akarja átpréselni a költő, csak azért, mert többet akart. Egyszerű gesztussal földre ejti és így is jár, saját életét éli. Az igazi művész nem bajlódik fiókok húzogatóásával, nála az alkotás egy léghuzat, a többi iparos munka lenne. Ebből nem kér Simándi, ő tökéleteset alkot. A féltéhségekkel, féleszűekkel és középszerrel Dunát lehetne, sőt kellene rekeszteni a magyar aboszon, ebből nem kér láthatóan Simándi Ágnes.

Lüktet, él, remél és szeret. Szened és szenvedve remél, ezért emberi. Sorsa megszenvedett, ezért nem bajlódik forgácsolásokkal. Nagyobb távlatokban gondolkodó alkotó. Mozgásában korlátozott, ezért nem hajlandó megalkudni a korlátozó tényezőkkel az alkotásban. Sorsa beszédes, mint sorai. Sor-sorsra! – lehetne a vallomás minden oldalon. 1954-ben született Budapesten, Mészáros Ibolya Margit néven. Nyolc hónapos korában az édesanyja kénytelen volt megválni tőle, így nevelőszülőkhöz került. Kétévesen gyermekbénulást kapott. Ezért nincs alku! Nem tiszteli a berozsdásodott formákat, fonákját látja a szenvedésnek. Mert története is az. Nem lett kiszolgálója, zászlóhordozója politikai eszméknek, szélfúttá, rongyos zászlóknak nem vált lebegtetőjévé. Neki külön zászlója van, amit elvisz rendezvényekre és az eggyé forrt vele. Ő a haza, saját teremtett hazájának hazája. Nem alkuszik, nem osztozik. Úgy magyar, hogy összekeverhetetlenül az. Ő maga a vers is. Ezért lehet az, mert ő maga önmaga.

Ülök egy kórházi folyosón, és zakatolnak bennem a gondolatok, mikor e sorokat írom kötetek kapcsán. Már lassan két órája várakozom, s eszembe jut valakiről Tűz Tamás is. Egy asszonyt toltak ki az egyik rendelő elé, és otthagyták. Már másfél órája nem szól hozzá senki. Tűz Tamást meglátogattam nem sokkal halála előtt az Elizabeth Village elfekvőjében. Azt mondta: úgy érzem magam, mint kutya a karók között. S félek, valaki kivisz a WC-re, és ottfeljejt, mint Weöres Sándort, s méltatlan körülmények között halok meg.

A méltatlanság elleni lázadás egy tört sziklatömbje ez a kötet is, a-moll, B-dúr, C-dúr, d-moll, e-moll hangsorokban. *Nem akar hajnalodni, ruhánkra kockáznak a katonák. A szó szilánkká feszül a zsigerekben... átsírtam az éjszakát* – így indul a kötet, és a kíváncsi olvasót mind erősebben beszippantja, a kíváncsira építő, számitó költő. Beszippantódunk, mert mi vagyunk, fura, sokszor megmagyarázhatatlan kicsavart pózban felfeszítve a mondatok sugarára: mi vagyunk. Kevés az öröm a versekben. Keresem a szivárványos napsütötte szavakat, hogy belőle, benne, a tér-idő-lélek – köntösével lefedett gyönyörű keverékben van-e még valami motor-miazma, ami felemel? A fájdalom és a gyönyör keverékéből melyik marad a felszínen? Végig kell ezt a dimenziót a végtelen űrben és mimózalényünkben élni, hogy megtaláljuk a melegséget. A hang, a lélek melegét. Ez visz végig, lök, taszigál, hogy az ünnep örömét megtaláljuk. Lehet, hogy le kell írni naponta minden öröm töredéket, hogy megértsük: sok fény árad felénk, sok a kegyelmi pillanat, melynek létét tagadjuk, és csak a sírás-rívás, jajveszékelés köti össze a népeket. Más-más jelmezeket aggat ránk Simándi Ágnes is, tép le rólunk, hogy meglássuk az előző színeit, és megérezzük a következő rongyok melegét.

Boldog megelegedéssel néz a papíron keletkezett lenyomatra, mely egyben az ég áttetsző üzenete is. Ezért nem merevül el a végtelent kutatva, mert tudja, a kegyes Istentől nem színpadias pózok láttán s lajtorján érkezik a segítség, a megvilágosító gondolat.

Az emigráció léte vérpatakat fest. Így vérzik el a menekült és kalandor magyar egyaránt. Csak nem mindegy, mit hagy hátra. A küldetését mennyire veszi komolyan. Mert a kiszakíttóság kötelesség és küldetés is egyben. Folyik az idő árkában a kiszabott lehetőség. Ezért hegedül, már megtanult szárnyalni a kottákkal, minden hegedűvonás egy elrugaszkodás Simándi Ágnesnek. Egy lehetőség: közelebb kerülni a Teremtőhöz, az angyalok karához, a mélytitkú jövődők megszólításához, s ebben az utazásban minden elem a helyére kerül. Az is, hogy mit akar az ember, s hogy ő is ezt akarta-e, ezt a létformát a Nagy Tavak visszafojtott igazát, visszafogott magányát.

Ez a labirintus, amelyben alkot, él, nem napvirágos, és a felvetett kérdésre mindig nincs válasz: mennyi az öröm most és mennyi még? A haláltáncra készülő lélek játékát vagy kifeszített végérvényességét keresi a költő? A kezdetben, a reggeli fényben való elindulás csatakos, zöld ösvényén mára mit lelt? Az erdőn átjut-e az ember, hol a fény is csak érzékelhető, de lassú tapintás csupán, s míg keressük a kivezető utat, hány elhullt tetem mellett kell elhaladni. Csapdákon áthaladva az angyalok, tündérek várnak-e és bukásaink végén megvan-e még a talpra állás bizonyossága? Mi, erdőlakók, kikben erdő nő, mint benne a vers, s egyé válás élményében választ kapunk? Igen: lehetőséget, hogy kijutunk belőle, megtisztulva és megeremve. Az előre tekintés feladatával.

Ezért kell elolvasni Simándi Ágnes könyvét, mert ő akar és képes segíteni az erdőlakó lénynek, lehalkított önmagunknak, a csak álmodóknak, de már nem álmodozóknak. Otthont ad kötetében az otthonkeresőnek. A ruhátlant ragyogásba öltözteti. Hazatalál általa a kereső ember és a harchoz páncélját adja kölcsön. Ostoba fenekedésekkel szemben szavai erejét kínálja. Zsebünkbe csempészi észrevétlen a megoldás kulcsát: önmagunk elkóborolt hitét, hogy képesek legyünk az erdőből kitalálni. Mert Isten dekrétuma, hogy ott kell élnünk, ahol vagyunk. Ismeretlen stigmát éget ránk ez a kötet. Mély jeleket. Az övéit. Így ereszt útra és keresésre Simándi Ágnes.

(Concord Média Jelen, 2012)